

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ; ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923:616

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.3/08>**Богуславська В.В.**

Національна академія внутрішніх справ

ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено обґрунтуванню ролі родин працівників поліції у забезпеченні результативності виконання ними своїх посадових обов'язків під час воєнного стану з опорою на останні публікації та дослідження. Визначено предметне поле дослідження впливу сім'ї на особливості професійної діяльності поліцейських в умовах воєнного стану, що включає такі категорії як «правоохоронна діяльність», «воєнний стан», «психологічна травма», «дисфункціональна сімейна система», «"сила" сім'ї». Зроблено акцент на значному стресогенному потенціалі воєнного стану як комплексу специфічних правових умов функціонування держави, що пов'язані зі значними заборонами та обмеженнями конституційних прав і свобод громадян. Розкрито особливості сприйняття реальності у воєнний час, що може визначатись та описуватись у термінах вражаючих, драматичних, абсурдних умов воєнної реальності. Визначено ключові характеристики психотравмуючих ситуацій та психотравматичного досвіду з акцентом на їх розповсюдженість в умовах активної фази військового протистояння. Висвітлено можливі варіанти впливу факту психологічної травматизації на сім'ї правоохоронців. Описано особливості функціонування сім'ї з позицій системного підходу в аспекті значної вірогідності виникнення дисфункцій сімейної системи в умовах воєнного часу та з подальшим виділенням конкретних ознак таких дисфункцій. Теоретично доведено, що можливі численні психологічні ефекти впливу воєнного стану на працездатність та результативність виконання професійних обов'язків правоохоронцями, що опосередковуються високою ймовірністю психологічного травмування членів їх родин та перебуванням останніх у незадовільному психоемоційному стані. Визначено, що оптимізація психологічної ситуації у родинах працівників поліції є вагомим елементом загального психологічного забезпечення їх професійної діяльності та обов'язково має забезпечуватись у рамках психологічного супроводу кожного структурного підрозділу правоохоронних органів.

Ключові слова: воєнний стан, правоохоронна діяльність, сімейна система, стресогенна подія, психологічна травма, емоційна сфера особистості.

Постановка проблеми. Руйнуючи звичний уклад життя, провокуючи стрімке загострення існуючих життєвих протиріч та негараздів, призводячи до численних нематеріальних та матеріальних втрат, безпосередньо загрожуючи фізичним знищенням або значним травмуванням, війна як явище та спричинений нею військовий стан як комплекс специфічних правових умов функціонування держави належать до категорії екстремальних, кризових подій, характеризуються катастрофічним впливом на життя кожного українця та, відповідно, мають на них інтенсивний психотравмуючий вплив.

Увесь тягар небезпек та негараздів, викликаних активними бойовими діями, лягає на плечі працівників силових структур. У зв'язку з цим особливої уваги потребують поліцейські, оскільки до їх професійних завдань входить, насамперед, діяльність, що здійснюється в мирних умовах. Це робить ситуацію їх можливого залучення до бойових дій такою, що вимагає від них швидкої адаптації до більш високого рівня небезпеки, ніж у мирний час, та, відповідно, вимагає значної кількості психічних ресурсів.

У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на роль найближчого оточення, у першу чергу

членів сімей, у забезпеченні оптимального психоемоційного стану поліцейських, що позначається на результативності виконання ними своїх службових обов'язків у воєнний час. Очевидно, що працівники поліції зазнають безпосереднього впливу притаманного їм родинам психологічного клімату, що визначається особливостями взаємостосунків із членами родини. Зважаючи на те, що сім'я виступає первинним осередком емоційної підтримки, особистісного самовираження та задоволення базових потреб, вона має колосальний вплив на усі сфери життя правоохоронця.

Важливо усвідомлювати, що оптимізація психоемоційного стану та професійної діяльності поліцейських неможлива без ясного розуміння ефектів різнорівневого психологічного впливу, що здійснюється на них членами їх родин, які також зазнають значного психологічного травмування під час війни. Це зумовлює своєчасність та актуальність досліджуваної наукової проблематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема впливу сім'ї та сімейної ситуації на психологічне здоров'я та благополуччя, спроможність виконувати різні види діяльності, у тому числі займатися виконанням посадових обов'язків цікавила таких науковців як П. Баттерворт (P. Butterworth), Ю. Чен (Y. Cheng), Х. Діас-Діас (H. Diaz-Diaz), К. Гарсія-Кадена (C. Garcia-Cadena), Ю. Лян (Y. Liang), Ф. Лопес-Росалес (F. Lopez-Rosales), Ж. Мартінес-Родрігес (J. Martinez-Rodriguez), Ж. Морал де ла Рубія (J. Moral de la Rubia), Е. Робінсон (E. Robinson), Б. Роджерс (B. Rodgers), Л. Санчес-Рейес (L. Sanchez-Reyes), К. Тао (X. Tao), Ж. Ван (F. Wang), Б. Є (B. Ye), Л. Чжан (L. Zhang), П. Чжан (P. Zhang). Питаннями впливу сімейної ситуації на психічний стан працівників силових структур та психологічного забезпечення їх психічного здоров'я та психічного здоров'я членів їх сімей займалися Н. Агаєв, Н. Дідик, О. Флоранська тощо.

Однак перед тим як перейти до викладу основного матеріалу необхідно детально зупинитися на аналізі досліджень та публікацій, що стосуються психологічних наслідків уведення воєнного стану, зокрема психологічної травматизації громадян внаслідок перебування у зоні військового протистояння, феноменології кризових переживань під час війни, а також психологічної специфіки професійної діяльності правоохоронців в умовах воєнного стану. Це дозволить побудувати повну картину тієї драматичної реальності, в яку занурені сучасні українські правоохоронці, з усіма її специфічними соціально-психологічними особливостями,

а також більш виразно усвідомити місце сімейної системи поліціантів у цих процесах.

Особливості побудови суб'єктивної моделі реальності в умовах воєнного часу, механізми впливу стресогенних подій та виникнення психологічної травми, феноменологію кризових переживань під час війни, психологічні наслідки перебування у зонах вогневого ураження, вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, серед яких К. Антоначчо (C. Antonaccio), Н. Бетанкур (N. Betancourt), Т. Бетанкур (T. Betancourt), Дж. Фалькон (J. Falcone), Ж. Фарар (J. Farrar), Р. Фроунфелькер (R. Frounfelker), Н. Іслам (N. Islam), Р. Лакшмінараяна (R. Lakshminarayana), Р. Мурті (R. Murthy), Ч. Ра (Ch. Ra), К. Торре (C. Torre), Е. Виржанська, Л. Гребінь, Д. Калдеш, С. Каліщук, Т. Католик, З. Кісарчук, О. Кокун, І. Корнієнко, Г. Лазос, С. Максименко, М. Мюллер, Я. Омельченко, О. Романчук, Т. Рябовол, О. Туриніна тощо.

Суголосно Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан являє собою особливий правовий режим, що зумовлюється збройною агресією або загрозою нападу, наявністю небезпеки державній незалежності України або її територіальній цілісності. Дія воєнного стану передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, що необхідні для усунення загрози, реалізації опору збройній агресії та відновлення національної безпеки, нівелювання загрози руйнування державної незалежності України, її територіальної цілісності. Одночасно з цим запроваджуються обмеження конституційних прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб, що необхідні для вільної, безперешкодної та ефективної реалізації заходів захисту державності та територіальної цілісності [6]. Численні обмеження, прав, свобод та законних інтересів людей, поєднуючись з руйнуваннями та втратами внаслідок бойових дій виступають потужними чинниками психологічної травматизації.

Як зазначають Р. Мурті (R. Murthy), Р. Лакшмінараяна (R. Lakshminarayana) проявами емоційного неблагополуччя під впливом чинників, що погіршують життєву ситуацію, є переважання негативних емоцій, емоційна нестійкість, схильність до агресивних реакцій, стану пригніченості, відчуженості, ізольованості, відсутність контакту як із зовнішнім та і з власним внутрішнім світом, переважання інтенсивних переживань,

які включаються в систему відносин та поведінки особистості, гальмуючи її активну діяльність [12, с. 26]

С. Каліщук, аналізуючи особливості сприйняття навколишньої дійсності під впливом воєнних подій, зазначає, що воно визначається такими об'єктивними характеристиками військового стану як небезпека фізичного знищення, руйнації звичного життя, глобальності та тривалого характеру проблем, що викликані війною [4, с. 79]. Серед внутрішніх ознак буття на війні, що притаманні цивільній людині та які залежать від сприйняття, інтерпретації та переживання того, що відбувається, можна назвати переживання сюрреалістичності, ірреалістичності оточуючої дійсності, що зазнала краху, а також незахищеності перед персоніфікованою агресією чужих солдат, беспорядність перед збройною силою ворога, труднощі інтеграції нової екстремальної реальності у власний суб'єктивний світ. С. Каліщук звертає увагу, що за аналогією із загальнопсихологічними характеристиками перцептивних процесів під час війни психічний апарат людини відображає об'єктивну реальність у сукупності її часових, енергетичних, просторових та матеріальних характеристик. При цьому побудована під час війни модель реальності є вторинною по відношенню до того образу світу, що сформувався у довоєнний час та є результатом тривалого особистісного становлення індивіда. Не дивлячись на це нова модель реальності здійснює потужний вплив на індивідуальне життя, а також на напрям та якість як особистої, так і професійної активності людини [4, с. 80].

Отже, сприйняття реальності у воєнний час відбувається у супроводі вражаючих, драматичних, нестандартних характеристик оточуючої дійсності, що була кардинально видозмінена війною, та у той же час забезпечується роботою загальнопсихологічних механізмів процесу сприйняття з усіма його перевагами та недоліками.

Низка дослідників пов'язують виникнення психологічної травми саме з емоційним чинником, з тим, що під дією інтенсивних стресогенних обставин кардинально видозмінюється функціонування емоційної сфери особистості, що «приймає на себе удар» екстремальної життєвої ситуації. Природа психотравматичного впливу полягає у стрімкій та миттєвій активізації емоційної сфери особистості, що у момент дії травматичних чинників наповнюється інтенсивними дисфоричними емоціями та переживанням, які сигналізують про небезпеку та одночасно з цим

примушують людину діяти імпульсивно, інстинктивно, нераціонально.

О. Туриніна визначає психотравматичний досвід як інтенсивний вплив несприятливих, важких умов навколишнього середовища або гострого емоційного, стресового впливу інших людей на психіку суб'єкта життєдіяльності, що завдає значну шкоду його психічному здоров'ю [7]. Сама ж психологічна травма розуміється як патологічна структура, в основі якої лежить інформація травматичного досвіду, ключовою характеристикою якої є її непереробленість, кристалізація та самостійне існування у структурі особистості людини як «сірої зони», до якої свідомості людини немає прямого доступу. Травма як психоруйнівний вплив призводить до кардинальних порушень системи переробки інформації, внаслідок чого зберігається у формі травматичного переживання з відповідними симптомами емоційного порушення.

Як зазначає О. Туриніна психотравмуючі ситуації характеризуються рядом феноменологічних ознак:

- 1) виражена незвичайність події, її екстраординарність та ненормативність;
- 2) раптовість виникнення події; внаслідок виникнення відповідної ситуації відбувається руйнування базального почуття безпеки людини;
- 3) внаслідок виникнення відповідної ситуації втрачається віра у те, що життя є організованим та виникає відчуття повної втрати контролю над власним життям (дефіцит контролю);
- 4) породження вираженого душевного болю та сильного страху;
- 5) переживання горя та втрати;
- 6) постійні динамічні зміни ситуації на гірше – жертва може опинитися у зовсім нових та ворожих умовах;
- 7) експозиція смерті – ситуація загрожує існуванню людини як екзистенційної данності;
- 8) зіткнення з моральними дилемами;
- 9) масштабність руйнувань [7, с. 10–11].

Перераховані ознаки психотравмуючих ситуацій призводять до збоїв функціонування психічного апарату людини, надмірної фіксації на ситуації та надмірної мобілізації зусиль для її подолання, що пов'язано зі значними енергетичними витратами. Як наслідок з'являються та прогресують хворобливі стани, серед яких можна назвати травматичний та посттравматичний стрес, різноманітні невротичні та психопатичні розлади [2, с. 118]. На думку рядку дослідників, а саме Т. Дзюби, М. Мюллера, Т. Рябовол

системотвірною ознакою травматичної події є її екстремальність. У зв'язку з цим саме воєнні умови можуть обійняти одне з перших місць за ступенем екстремальності, що підтверджує припущення про тісний зв'язок воєнного стану зі зростанням випадків виникнення психологічних травм у мешканців територій, що ним охоплюються.

Н. Агаєв та О. Флоранська зазначають, що психологічна травматизація одного з членів сім'ї має безпосередній вплив на інших, оскільки взаємодія сім'ї та психотравмуючої ситуації не є односторонньою. Можливі наступні варіанти впливу психологічної травми на сім'ю: 1) одночасна травматизація – усі члени сім'ї зазнали впливу психотравмуючої події; 2) бінарна – психологічної травматизації зазнав член сім'ї, що знаходиться від неї далеко; 3) хізмальна – жертвою стає один член родини, що заражає усіх інших; 4) внутрішньо-сімейна – психотравмуючий вплив виходить від одного з членів сім'ї [1, с. 12].

Мета статті полягає у конкретизації ролі сімейної системи, до якої належить працівник поліції, у забезпеченні результативності виконання ним своїх посадових обов'язків в екстремальних умовах воєнного часу, обґрунтуванні можливих психологічних ефектів опосередкованого через членів родини впливу воєнного стану на психоемоційний стан правоохоронців як важливий чинник якості їх професійної діяльності. Досягнення мети статті буде здійснюватися шляхом всебічного теоретичного аналізу останніх публікацій та досліджень, що стосуються відповідної наукової проблематики.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників сім'ї погоджуються з тим, що родина має системну будову та підпорядковується закономірностям функціонування систем, що були описані Л. Бергаланфі [9]. Тому станом на теперішній час досить поширеним є використання системного підходу для того, щоб описати різні аспекти функціонування сім'ї (Дж. Бівін, П. Вацлавик, Д. Джексон, С. Мінухін, В. Сатір, Дж. Хейлі, Ч. Фішман). Необхідно особливо підкреслити, що всі системні моделі ґрунтуються на ідеї цілісності, циркулярної каузальності сімейного функціонування. У рамках системної сімейної психотерапії родина розглядається як цілісна система, де кожен її член є елементом цього єдиного утворення, що певним чином пов'язаний з іншими елементами та взаємодіє з ними. У свою чергу окремі близькі елементи можуть створювати підсистеми всередині загальної системи [8, с. 159].

Порушення сімейної ієрархії, неповний склад батьківської підсистеми, часті збої виконання батьківською підсистемою своїх функцій, що можуть відбуватися з різних причин, характеризують дисфункціональну сім'ю. Дисфункціональний характер життєдіяльності сім'ї більше за все позначається на дитячій підсистемі, спотворюючи поведінку дітей та унеможливаючи емоційний комфорт від перебування у родині. Разом з цим необхідно зауважити, що джерелом дисфункцій сім'ї є проблемна поведінка саме дорослих, їх незадовільний психоемоційний стан. Тому, виходячи з розуміння сімейної системи як єдиного цілого, її дисфункції сигналізують про психологічне неблагополуччя усіх членів родини [8, с. 160].

Необхідно зазначити, що гармонійно функціонуюча сім'я працівників поліції характеризується позитивним психологічним кліматом, любов'ю, повагою та довірою членів сім'ї один до одного, готовністю допомогти у будь-яку хвилину. Члени такої сім'ї по мірі можливості проводять більшість часу у родинному колі, спілкуються, разом виконують побутові обов'язки, що сприяє згладжуванню можливих конфліктних ситуацій, позбавлення стресових станів, підвищенню оцінки власної значущості та реалізації особистісного потенціалу. Дисфункціональна сім'я характеризується конфліктними міжособистісними стосунками, відчуженістю, тривожністю, негативним ставленням подружжя одне до одного, напруженістю. У рамках дисфункціональної сім'ї значно утруднена реалізація нею психотерапевтичної функції, що унеможливає зняття стресу, втомлює, а також призводить до депресій, суперечок, дефіциту позитивних емоцій.

О. Лещенко та Р. Труляєвим було описано типові труднощі функціонування опікунської сім'ї з позицій системного підходу [5, с. 23]. Аналіз виділених дослідниками утруднень, з якими стикаються такі родини, дозволяє дійти до висновку про їх універсальний характер та можливість їх екстраполяції на інші типи сімейних систем. Таким чином, можна виділити наступні типи проблем, що стосуються функціонування сімейної системи:

1) проблеми, пов'язані з особистістю членів родини, станом їх фізичного та психічного здоров'я та, як наслідок, станом виконання ними своїх сімейних обов'язків;

2) проблеми, пов'язані з особливостями взаємостосунків членів родини;

3) проблеми пов'язані з характером взаємодії сімейної системи за прабатьківськими підсистемами;

4) проблеми пов'язані з характером взаємодії сімейної системи з іншими соціальними системами.

Необхідно зазначити, що неможливість вирішення з певних причини перерахованих проблем, значно збільшує вірогідність трансформації сім'ї у дисфункціональну.

Переходячи до аналізу ролі сім'ї працівників поліції у забезпеченні виконання ними службових обов'язків, необхідно конкретизувати та підкреслити, що йдеться про вплив об'єктивно-суб'єктивних характеристик сімейної ситуації, психологічного самопочуття та психоемоційного стану членів сім'ї поліцейських, особливостей взаємин у родині та зумовленої цим загальної психологічної атмосфери у сім'ї як сукупності вагомих психологічних чинників на психологічну готовність та спроможність поліціантів якісно та ефективно виконувати свої службові обов'язки. Це пов'язано з тим, що, по-перше, сім'я для кожного її члена є базовим осередком та первинним середовищем життєдіяльності, події якого безпосередньо стосуються суб'єкта, торкаються його інтересів, бажань та прагнень і, відповідно, від якого залежить ступінь задоволення базових потреб індивіда. По-друге, природна зацікавленість у благополуччі своїх близьких людей робить індивіда залежним від їх актуального психоемоційного стану, навіть у тих випадках коли власні особисті потреби повністю задоволені, а його загальна життєва ситуація є позитивною. Мається на увазі, що проблеми та страждання членів родини переживаються працівником поліції не менш гостро, ніж власні та виступають вагомими чинником його психологічного неблагополуччя. У цьому контексті можна стверджувати, що сім'я працівників поліції є вагомим елементом загального психологічного забезпечення їх професійної діяльності, що має обов'язково враховуватись керівниками структурних підрозділів.

П. Баттерворт (P. Butterworth), Е. Робінсон (E. Robinson), Б. Роджерс (B. Rodgers) демонструють потужний вплив, який здійснює сім'я на якість соціального функціонування людини [13]. Досліджуючи досвід діяльності Австралійського клірингового дому сімейних відносин (AFRC), який збирає, синтезує та поширює інформацію про сімейні стосунки у проблемних сім'ях, зокрема, у сім'ях, члени яких мають той чи інший психічний розлад, ці науковці підкреслюють між-

особистісний походження проблем з психічним здоров'ям, а саме дисфункційні особливості спілкування членів подружжя, що можуть викликати значний дистрес та порушення в соціальному, професійному та інших важливих сферах функціонування суб'єкта життєдіяльності. У той же час за свідченням фахівців результати консультування на базі Асоціації родичів та друзів емоційно та психічно хворих людей (ARAFEMI) демонструють, що налагодження підтримуючих взаємотосунків має величезний позитивний вплив на психоемоційний стан членів сімей з психічними порушеннями. Отже, психічне здоров'я у значній мірі залежить від сімейних взаємин, їх гармонійності, доброзичливості, розуміння потреб один одного. Вони здатні забезпечити емоційне благополуччя та оптимум психологічного функціонування, що лежить в основі успішності людини у різних сферах її діяльності. Саме тому, на думку П. Баттерворта (P. Butterworth), Е. Робінсона (E. Robinson), Б. Роджерса (B. Rodgers), у європейських країнах мають функціонувати сімейні служби, місія яких полягає у сприянні налагодженню гармонійних сімейних відносин як чинника психологічного здоров'я особистості [13].

Ю. Чен (Y. Cheng), Ю. Лян (Y. Liang), Ф. Ван (F. Wang), Б. Є (B. Ye), Л. Чжан (L. Zhang), П. Чжан (P. Zhang) слушно зазначають, що структура та повнота реалізації функцій сім'ї є важливим чинником збереження психічного здоров'я, а також, що сім'я є основною соціальною одиницею загального населення і може мати важливий вплив на психічне здоров'я у будь-якому віці [10, с. 1]. Це зауваження уявляється дуже своєчасним у світлі того, що у сучасній психології традиційно досліджується вплив родини на емоційний стан переважно дітей, а не дорослих. Дослідники здійснили масштабне емпіричне дослідження та аналіз впливу сімейної структури та функцій на психічне здоров'я на матеріалі популяційного опитування у провінції Хубей (центральний Китай) та довели, що незворотна глобалізація, кардинальні зміни соціального життя, породжуючи напруженість у сімейних стосунках, сприяють появі психологічних відхилень. Фактично китайськими науковцями було доведено, потужний вплив сімейного чинника як на соматичну, так і на психологічну складову загального здоров'я особистості [10, с. 8].

Досить показовим у контексті проблеми, що розглядається, є дослідження, проведене Х. Діас-Діасом (H. Diaz-Diaz), К. Гарсія-Карденом (C. Garcia-Cadena), Ф. Лопес-Росалесом

(F. Lopez-Rosales), Ж. Мартінес-Родрігесом (J. Martinez-Rodriguez), Ж. Моралом де ла Рубіа (J. Moral de la Rubia), Л. Санчес-Рейесом (L. Sanchez-Reyes), метою якого стала верифікація впливу конструкту «сила сім'ї» на загальне психологічне благополуччя та внутрішній локус контролю особистості [11, с. 33]. «Сила (стійкість) сім'ї» визначається дослідниками як комбінація поведінки та функціональних компетенцій, які сім'я демонструє в моменти великого лиха чи несприятливих обставин. Вона визначає здатність сім'ї відновлюватися і підтримувати свою колективну цілісність, сприяючи добробуту буття кожного члена сім'ї та усієї родини в цілому. Ключовими індикаторами сили сім'ї є відкритість спілкування, взаємна підтримка, інтерес до інших членів сім'ї, кількість часу, що проводиться разом, ступінь духовності та домінування просоціальних цінностей. Результати проведеного вказаними науковцями масштабного дослідження переконливо підтвердили, що «сила сім'ї», а саме сімейні зобов'язання та довіра, взаємне прагнення членів сім'ї подолати проблеми, значною мірою сприяють психологічному благополуччю членів сім'ї та індивідуальному успіху кожного з них [11, с. 41]. При цьому цей висновок стосується чоловіків, жінок, підлітків та літніх людей. У контексті нашого дослідження дані, наведені Х. Діас-Діасом (H. Diaz-Diaz), К. Гарсія-Каденом (C. Garcia-Cadena), Ф. Лопес-Росалесом (F. Lopez-Rosales), Ж. Мартінес-Родрігесом (J. Martinez-Rodriguez), Ж. Моралем де ла Рубіа (J. Moral de la Rubia), Л. Санчес-Рейесом (L. Sanchez-Reyes) мають дуже важливе значення, оскільки окрім свідчення про визначну роль кожного члена сім'ї та сім'ї як цілісної системи у забезпеченні оптимального психоемоційного стану працівників поліції під час виконання службових обов'язків, вони ще надають модель повноцінно та конструктивно функціонуючої сім'ї, побудова та формування якої є важливою метою комплексу заходів щодо оптимізації надання первинної психологічної допомоги сім'ям поліцейських.

У результаті дослідження Н. Дідик було встановлено, що серед чинників, які впливають на психологічний стан військовослужбовців, що знаходяться у зоні бойових дій, сімейні стресори займають одну з провідних ролей [3, с. 74]. Важ-

ливо, що суб'єкти службової діяльності виявляються більш чутливими до сімейних стресорів, ніж навіть до поганих гігієнічних умов, тривалих фізичних, розумових та емоційних навантажень, неочікуваної зміни умов служби, міжособистісних конфліктів за місцем служби та недостатнього задоволення біологічних та соціальних потреб. Дослідниця підкреслює, що напружені, конфліктні стосунки між подружжям негативним чином позначаються на психологічному стані військовослужбовців під час служби, провокуючи прояви, замкненості, агресивності, суїцидальних думок, порушень статуту, зловживання алкоголем, депресивних станів. Гармонійні ж стосунки у сім'ї військовослужбовця стають важливим підтримуючим чинником під час служби та необхідним ресурсом для відновлення після потрапляння в екстремальні бойові ситуації [3, с. 78]. Описані результати можуть бути цілком застосовані і по відношенню до служби поліцейських в умовах воєнного стану, що максимально наближені до реальних бойових умов.

Висновки. Отже, дані загалу наведених джерел переконливо підтверджують, що характер функціонування сім'ї, який залежить від психологічного стану кожного її члена, впливає на їх загальний психоемоційний стан та визначає специфіку їх поведінкових проявів у соціальному контексті. Екстремальні умови воєнного стану, поєднуючись з кардинальними змінами змісту діяльності правоохоронців, завдає значного психотравматичного впливу на членів їх сімей. Психологічні дисфункції, що виникають як наслідок психологічної травматизації, негативним чином позначаються на усій життєдіяльності сімейної системи, унеможлижуючи задоволення базових потреб її членів. Перетворення сім'ї на дисфункціональну призводить до погіршення загального психоемоційного самопочуття працівників поліції, що, у свою чергу, знижує їх спроможність ефективно виконувати професійні обов'язки, які станом на теперішній час здійснюються у надскладних умовах.

Перспективою подальших наукових розвідок у межах досліджуваної наукової проблематики є розробка та апробація системи первинної психологічної допомоги членам сім'ї працівників поліції в умовах воєнного стану.

Список літератури:

1. Агаєв Н. А., Флоранська О. В. Проблема психологічного забезпечення психічного здоров'я військовослужбовців та членів їх сімей. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць. 2003. Том 7. Екологічна психологія. Вип. 1. С. 10–16.

2. Дзюба Т. М. Психотравмуюча ситуація в життєдіяльності людини: зміст, особливості, наслідки. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ : Видавництво «Фенікс», 2012. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 15. Ч. II. С. 113–120.
3. Дідик Н. Ф. Вплив сімейних проблем на психологічний стан військовослужбовців під час АТО. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. № 41(44). С. 68–80.
4. Каліщук С. Базиси реалістичного співвіднесення психолога-консультанта із світом в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2022. Том 33 (72). № 2. С. 79–86.
5. Лещенко О. Г., Труляєв Р. О. Типові труднощі функціонування опікунської сім'ї з позицій системного підходу. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 5 листопада 2020 р. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. С. 22–23.
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 10.11.2015 р. №766-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.04.2023).
7. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 160 с.
8. Юрченко В., Гришук М. Сімейна системна психотерапія як засіб психокорекції початкової невротизації дітей шкільного віку. *Вісник Львівського університету*. Серія «Психологічні науки». 2020. Випуск 6. С. 157–164. DOI: 10.30970/2522-1876-2020-6-23
9. Bertalanffy L. fon. Ceneral system theory. New York : George Braziller, 1968. 289 p.
10. Cheng Y., Zhang L., Wang F., Zhang P., Ye B., Liang Y. The effects of family structure and function on mental health during China's transition: a cross-sectional analysis. *BMC Family Practice*. 2017. 18. 59. P. 1–8. URL: <https://bmcpimcare.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12875-017-0630-4#citeas> (дата звернення: 14.04.2023).
11. Garcia-Cadena C. H., Moral de la Rubia J., Diaz-Diaz H. L., Martinez-Rodriguez J., Sanchez-Reyes L., Lopez-Rosales F. Effect of family strength over the psychological well-being and internal locus of control. *Journal of Behavior, Health & Social Issues*. Nov-2013/Apr-2014. Vol. 5. Num. 2. P. 33–46.
12. Murthy R. S., Lakshminarayana R. Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World psychiatry : official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*. 2006. Vol. 5(1). P. 25–30.
13. Robinson E., Rodgers B. & Butterworth P. Family relationships and mental illness. Impact and service responses. *Australian Family Relationships Clearinghouse Issues*. 2008. №4. Web-site : Australian Institute of Family Studies. URL: <https://aifs.gov.au/resources/policy-and-practice-papers/family-relationships-and-mental-illness-impacts-and-service> (дата звернення: 14.04.2023).

Boguslavskaya V.V. THE SUBJECT FIELD OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH OF THE INFLUENCE OF THE FAMILY ON THE PECULIARITIES OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF POLICE OFFICERS UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to substantiating the role of families of police officers in ensuring the effectiveness of their official duties during martial law, based on the latest publications and research. The subject field of studying the influence of the family on the peculiarities of professional activity of police officers under martial law has been determined, which includes such categories as "law enforcement", "martial law", "psychological trauma", "dysfunctional family system", "strength" of the family. Emphasis is placed on the significant stressful potential of martial law as a complex of specific legal conditions for the functioning of the State, which are associated with significant prohibitions and restrictions on the constitutional rights and freedoms of citizens. The peculiarities of perception of reality in wartime are revealed, which can be defined and described in terms of impressive, dramatic, absurd conditions of military reality. The key characteristics of psychotraumatic situations and psychotraumatic experience with an emphasis on their prevalence in the conditions of the active phase of military confrontation have been determined. The possible options for the impact of the fact of psychological trauma on the families of law enforcement officers are highlighted. The features of family functioning from the standpoint of a systematic approach in the aspect of a significant probability of occurrence of dysfunctions of the family system in wartime conditions and with subsequent allocation of specific signs of such dysfunctions are described. It has been theoretically proved that numerous psychological effects of the impact of martial law on the efficiency and effectiveness of the performance of professional duties by law enforcement officers are possible, which are mediated by a high probability of psychological trauma to their family members and the latter's being in an unsatisfactory psycho-emotional state. It is determined that optimization of the psychological situation in the families of police officers is an important element of the overall psychological support of their professional activities and must be provided within the framework of psychological support of each structural unit of law enforcement agencies.

Key words: martial law, law enforcement, family system, stressful event, psychological trauma, emotional sphere of personality.